

Du lịch sinh thái Thác Khone Phapheng và sản lượng cá bị đe dọa bởi Đập Don Sahong

Dự đoán số phận sông Mê Kông

Những phát hiện quan trọng trong *Đánh giá môi trường chiến lược* của Ủy ban sông Mê Kông (MRC) về các đập thủy điện trên dòng chảy chính của sông Mê Kông

Với 11 đập thủy điện lớn được dự kiến xây dựng chặn dòng chảy chính tại hạ lưu sông Mê Kông, tương lai của con sông đang nằm tại ngã tư đường. Nhằm cung cấp thông tin cho quá trình đưa ra quyết định, vào tháng 10 năm 2010, MRC đã xuất bản Báo cáo Đánh giá môi trường chiến lược (ĐMC). Bản báo cáo đã đưa ra các thẩm định quan trọng đối với kế hoạch xây dựng đập thủy điện. Báo cáo so sánh các lợi ích kinh tế trong tương lai thu được từ năng lượng do các đập sản xuất với hàng loạt chi phí về môi trường và ảnh hưởng của việc xây dựng đập tới cộng đồng dân cư ven sông và đời sống kinh tế của họ. Vì những đập này có nguy cơ sẽ gây ra tổn thất không thể phục hồi tới sinh thái sông Mê Kông, đồng thời đặt sinh kế và an ninh lương thực của hàng triệu dân cư sống phụ thuộc vào các nguồn tài nguyên của dòng sông vào tình trạng bị đe dọa, đề xuất chính của báo cáo ĐMC là **các quyết định về việc xây dựng đập nên trì hoãn thêm 10 năm nữa** cho tới khi tiến hành các nghiên cứu sâu hơn và các nhà chức trách đã có đầy đủ thông tin về rủi ro do việc xây đập thủy điện gây ra. Với nhiều vấn đề tồn tại như vậy, những người có thẩm quyền quyết định đối với số phận sông Mê Kông nên chấp nhận đề xuất của ĐMC trước khi quá muộn.

Đập thủy điện tại dòng chính sông Mê Kông và quy trình SEA

11 đập đã được đề nghị xây dựng tại dòng chính hạ lưu sông Mê Kông từ năm 2006. Những đập này tạo nên một bức tranh phức tạp xen giữa lợi ích tiềm năng và chi phí môi trường-xã hội khổng lồ. Tuy nhiên, vẫn tồn tại nhiều lỗ hổng kiến thức và sự bất ổn định. Chính phủ các nước Thái Lan, Lào, Campuchia và Việt Nam là thành viên hiệp ước Mê Kông năm 1995 đã cam kết cùng hợp tác để đảm bảo sự phát triển bền vững của sông Mê Kông và các

nguồn tài nguyên của nó. Các nước này cũng nỗ lực giảm và tránh các ảnh hưởng xấu có thể xảy ra. Là một phần của hiệp ước, các chính phủ cũng đã cam kết tuân thủ quá trình tham vấn ý kiến liên chính phủ trước khi bất cứ một quốc gia riêng lẻ nào đưa ra quyết định liên quan tới dòng sông và các con đập trên dòng chính. Vì hạ lưu sông Mê Kông rất giàu tài nguyên và dòng sông rất quan trọng đối với cuộc sống hàng triệu dân cư, nên các quyết định về sông Mê Kông sẽ là một trong những quyết định khó khăn ảnh hưởng lớn tới cả 4 quốc gia.

Nguồn: TERRA

Hệ thống đập thủy điện trên sông Mêkông

Hơn nữa, đóng vai trò là tổ chức quản lý nước của khu vực, Ủy ban sông Mêkông bắt buộc phải tiến hành đánh giá để hỗ trợ cho việc bảo vệ môi trường và trợ giúp các cơ quan chức năng trong việc đưa ra các quyết định liên quan tới số phận của con sông. Cùng với nhiệm vụ này, MRC cũng hiểu rằng những quyết định về sông Mêkông không nên chỉ được thực hiện trên cơ sở các dự án riêng lẻ, mà nên được tiến hành ở cấp độ tổng thể hơn. MRC đã ủy nhiệm cho Trung tâm quốc tế về quản lý môi trường tiến hành Đánh giá Môi trường chiến lược (ĐMC) sâu rộng kéo dài 16 tháng về vấn đề 11 con đập dự kiến tại dòng chính sông Mêkông.

Bản báo cáo ĐMC cuối cùng được đưa ra vào tháng Mười năm 2010 để cập tới một số vấn đề chiến lược sẽ bị ảnh hưởng bởi việc xây dựng đập thủy điện. Báo cáo ĐMC được thành lập dựa trên nghiên cứu toàn diện, tổng hợp những kiến thức khoa học hiện đại về hệ thống sông Mêkông và có sự tham vấn với các cơ quan sở tại, các bên thực hiện và các tổ chức phi chính phủ. Bản báo cáo hỗ trợ xác định các rủi ro, lỗ hổng kiến thức và những điều chưa chắc chắn về các con đập, đưa ra dự kiến chi phí và lợi ích nếu chúng ta hướng tới mục tiêu phát triển bền vững.

Những hiểu biết hiện tại về sông Mêkông

Dòng chảy sông Mêkông có đặc điểm là dâng cao vào mùa mưa kéo dài và cạn nước vào mùa khô ngắn, do ảnh hưởng bởi gió mùa của khu vực. Mùa lũ lớn của sông là lý do chính đưa lưu vực sông Mêkông thành khu vực ngư nghiệp nội địa lớn nhất thế giới. Trong số hơn 60 triệu dân cư sống tại hạ lưu con sông này, khoảng 29,6 triệu người sống trong vòng 15km bên bờ sông. Đối lại, sông Mêkông đã cung cấp sinh kế và đảm bảo an ninh lương thực cho

hơn 70% cư dân tại lưu vực nhờ vào đánh bắt cá, trồng hoa màu hai bên bờ sông, du lịch sinh thái, và đất màu mỡ cho việc phát triển sản phẩm nông nghiệp.

Những kiến thức về thủy văn, hệ sinh thái, phù sa và tổng hợp sinh thái của sông Mêkông vẫn còn hạn chế, do bản chất tự nhiên liên kết phức tạp của hệ thống sông Mêkông. Thêm vào đó, giá trị kinh tế, văn hóa, môi trường quan trọng của sông chưa hề được biết đầy đủ, cũng chưa được xác định, hạch toán kinh tế. Báo cáo ĐMC đã xác định được rất nhiều vấn đề bị thiếu thông tin và chưa chắc chắn về mặt khoa học, dựa trên những chi phí và ảnh hưởng tâm cơ mà con đập có thể gây ra, và kết luận rằng “Những hiểu biết về sông Mêkông chưa đầy đủ để đưa ra kết luận có trách nhiệm và đầy đủ về những con đập trên chủ lưu lúc này.” Để hiểu rõ hơn về ảnh hưởng của đập thủy điện lên các quá trình vật lý, hóa học và sinh học của con sông, báo cáo ĐMC đề xuất phân bổ các nguồn lực cần thiết để tiến hành thêm một số nghiên cứu liên quan tới thay đổi khí hậu, hệ thống động thực vật ven sông, các nền kinh tế địa phương, và nhiều vấn đề khác nữa.

Đánh giá rủi ro và ảnh hưởng của đập thủy điện trên dòng chính sông Mêkông

Báo cáo ĐMC đã đưa ra các đánh giá về thay đổi sinh thái sẽ gây ra lợi ích và mối hiểm họa nếu đập dòng chính được xây dựng, kéo theo những hậu quả tác động tới người dân. Những đánh giá của ĐMC nhấn mạnh ảnh hưởng to lớn tới môi trường, kinh tế và xã hội, đồng thời cảnh báo rằng chi phí và lợi ích sẽ không được phân bổ đều. ĐMC xác định rằng dù chỉ bằng quyết định xây một con đập thời,

Ảnh: Pannoom Deetes

Hơn một nửa khu vườn ven sông Mêkông sẽ bị mất nếu xây dựng các đập trên dòng chính

thì cũng gây ảnh hưởng vĩnh viễn không thể phục hồi tới năng suất hệ thống sông này, tiếp đó sẽ ảnh hưởng tới hàng triệu người sống với nghề nghiệp và an ninh lương thực dựa vào nó.

Những ảnh hưởng chính đã được SEA xác định bao gồm

Thay đổi dòng chảy và bản chất tự nhiên của sông Mêkông:

con đập sẽ chuyển 55% độ dài hạ lưu thành một số hồ chứa nước đọng và một số khúc sông có lượng nước chảy nhanh, mạnh sau các con đập. Những thay đổi này sẽ biến đổi dòng chảy tự nhiên của con sông, vì nó sẽ không thể giữ được nhịp lũ và điều hòa nước vào thời điểm giao mùa như hiện nay.

Ảnh hưởng tới ngư nghiệp nội địa và an ninh lương thực:

Các con đập sẽ chặn lộ trình di cư của các loại cá, giảm diện tích vùng đầm lầy và thay đổi môi trường sống cần thiết cho ngư nghiệp tại đó. Những thay đổi này sẽ gây ra tổng thiệt hại ước tính là mất 26 tới 42% lượng cá, trị giá khoảng 500 triệu USD mỗi năm. Tiếp đó, nghề nghiệp và an ninh lương thực của hàng triệu người cũng sẽ bị ảnh hưởng, và Campuchia được dự đoán là nước phải chịu thiệt hại nặng nề nhất. ĐMC cũng xác nhận các nghiên cứu trước đó rằng không có công nghệ nào có thể giảm nhẹ ảnh hưởng đối với ngư nghiệp trên sông và các hồ nuôi cá cũng không thể bù lại mất mát của ngư trường tự nhiên vì chúng chỉ có thể sản xuất tối đa là một phần mười sản phẩm ngư nghiệp đã bị mất đi.

Đe dọa tới hệ thủy sinh vật:

Từ những thay đổi hình thái, dòng chảy và môi trường thủy sinh; hệ sinh thái rộng lớn của sông Mêkông sẽ bị đe dọa. Hơn 100 loài sinh vật sẽ bị đặt trong tình trạng nguy hiểm. Các loài đang bị đe dọa nghiêm trọng, như cá heo Irrawaddy và Cá trê lớn Mêkông, sẽ bị đẩy vào tình trạng tuyệt chủng.

Hệ thống sinh thái ven bờ thay đổi:

Những đập trên sông Mêkông sẽ có ảnh hưởng to lớn tới hệ hình thái ven bờ sông. Đây là kết quả của lũ lụt gây ra bởi hồ chứa nước của các đập. Gần một nửa diện tích tại hạ lưu sông Mêkông và những vùng rừng đã được quốc tế công nhận (như Vùng sinh thái trọng yếu), trong khi 5% diện tích bao gồm là vùng bảo vệ quốc gia và khu Ramsar. Các con đập này sẽ gây lũ lụt cho những đầm lầy quan trọng, các kênh mương và tác động tới môi trường sống của thực vật và động vật. Các đường dây truyền tải điện và đường bộ cũng sẽ làm thay đổi cảnh quan.

Thiệt hại nông nghiệp:

Thiệt hại nông nghiệp gây ra do lũ từ hồ chứa nước có thể lên tới hơn 5 triệu USD mỗi năm, lượng phù sa màu mỡ cũng giảm, dẫn tới việc phải tăng lượng phân bón, mất thêm 24 triệu USD chi phí mỗi năm. Giảm sản lượng nông nghiệp từ vùng trồng trọt hai bên bờ sẽ đạt tới 21 triệu USD hàng năm. Kế hoạch tưới tiêu cùng với xây đập cũng sẽ chỉ tạo thêm 15 triệu USD. Tóm lại, có thể thấy thiệt hại về kinh tế gây ra do giảm sản lượng nông nghiệp.

Các đập sẽ làm giảm đáng kể lượng thủy sản dồi dào, đe dọa sinh kế và an ninh lương thực của hàng triệu con người

Giảm lượng phù sa:

Dòng phù sa đã được dự đoán là sẽ giảm hơn 50%, gây hậu quả nghiêm trọng tới việc lưu chuyển chất dinh dưỡng, như phốt-pho hay ni-tơ. Những chất này bồi dưỡng bờ sông và đồng bằng, bao gồm hệ thống Tonle Sap của Campuchia hay đồng bằng sông Cửu Long của Việt Nam, do đó sẽ ảnh hưởng sản lượng nông nghiệp, cũng như vùng đánh bắt cá trong nội địa và ven biển. Giảm phù sa cũng sẽ tạo ra bất ổn định các kênh mương và đường biển của đồng bằng sông Cửu Long, trong khi chúng đã bị tác động bởi thay đổi khí hậu.

Sinh kế, Văn hóa và Con người:

Sinh kế và an ninh lương thực của gần 30 triệu người sống dựa vào vùng đánh bắt cá giàu có của sông Mêkông sẽ bị hủy hoại nếu đập được xây dựng. Tác động tới đất nông nghiệp, cộng với ảnh hưởng của thay đổi khí hậu, có thể làm giảm an ninh lương thực trong khu vực. Bằng việc vĩnh viễn thay đổi tập quán sống truyền thống, các con đập có thể dẫn tới mất cân bằng phát triển và nghèo đói trung hay dài hạn, đồng thời hủy hoại tất cả nỗ lực của các nước trong khu vực trong việc giảm nghèo tại các quốc gia.

Giải pháp giảm nhẹ?

Rất nhiều hiểm họa nghiêm trọng từ việc xây đập trên dòng chính sông Mêkông không thể giảm nhẹ và sẽ gây nhiều tổn thất tới kinh tế, xã hội và môi trường. ĐMC cho rằng, nếu quyết định xây

Lượng phù sa và các chất dinh dưỡng chảy vào đồng bằng sông Cửu Long bị giảm sẽ làm gia tăng các chi phí sản xuất nông nghiệp và đánh bắt thủy sản ở Việt Nam (TS Dương Văn Ni)

Ước đoán Doanh thu so với Chi phí thực tế

Lý do biện minh cho việc đề xuất xây dựng các đập thủy điện tại dòng chính là mục tiêu phát triển kinh tế dài hạn có thể đạt được nhờ vào việc tăng cung cấp năng lượng và doanh thu từ việc xuất khẩu năng lượng và bán điện từ các đập thủy điện. Tuy nhiên, những lợi ích ước tính từ việc tạo doanh thu và vốn FDI cho nước chủ nhà, lợi nhuận cho nhà đầu tư cá nhân, và nguồn điện rẻ bị lu mờ đáng kể vì các dự án này sẽ hủy hoại vĩnh viễn nguồn tài nguyên tạo ra các lợi ích kinh tế đó. Nguồn lợi kinh tế tiềm năng dự tính từ các dự án đó cũng chưa được bảo đảm chắc chắn. ĐMC khuyến cáo rằng khả năng tối đa hóa lợi nhuận phụ thuộc vào nhiều yếu tố, bao gồm có những cơ quan chức năng có thẩm quyền, khả năng và điều kiện hiện tại của cấp quản lý. Tuy nhiên những yếu tố này hiện tại chưa hoàn thiện ở các quốc gia trong khu vực, cũng chưa thể nhìn thấy rõ ràng trong tương lai.

Cuối cùng, báo cáo ĐMC cũng chỉ ra rằng có khả năng doanh thu tạo ra sẽ phân bổ không đều giữa và trong các quốc gia. Những nước nghèo và dễ bị tổn thương nhất trong khu vực sẽ phải chịu những cái giá khác nhau trong khi nhận được không nhiều lợi ích từ doanh thu của những dự án này.

Đập trở thành hiện thực thì cần phải hiểu rằng những tổn thất cho hệ sinh thái “sẽ là tổn thất vĩnh viễn không thể thay đổi và không thể bù đắp”. Thêm vào đó, tổn thất về mặt ngư nghiệp ảnh hưởng tới an ninh lương thực sẽ cho thấy việc bù lại khó khăn và đắt đỏ như thế nào. Trong khi các hồ nuôi cá nhân tạo và các sản phẩm thủy sản có thể phần nào bù đắp mất mát này, ĐMC kết luận rằng đó chỉ là một phần rất nhỏ so với tổng thiệt hại.

Kết luận

Báo cáo ĐMC đã cho thấy tầm quan trọng của sông Mê Kông đối với sinh kế của những người dân địa phương và đối với thế giới, những ảnh hưởng to lớn được dự đoán là vĩnh viễn không thể đảo ngược. Đề xuất chính của ĐMC là “Những quyết định về việc xây dựng đập thủy điện nên lùi lại 10 năm tới.” Cho rằng còn rất nhiều vấn đề cần xem xét, ĐMC khuyến khích những người có thẩm quyền tìm một giải pháp khác để thỏa mãn nhu cầu về năng lượng.

Giải pháp đề xuất

Từ những kết quả quan trọng làm chúng ta hiểu thêm các mối nguy hiểm và tác động của các con đập trên sông Mê Kông, chúng tôi khuyến nghị các nhà chức trách khu vực thực hiện những giải pháp sau:

Tạm thời trì hoãn việc xây đập thủy điện trên dòng chính sông Mê Kông ít nhất trong vòng 10 năm, cho phép thực hiện những đề xuất của báo cáo ĐMC.

Cam kết có sự tham gia của đại chúng với tất cả những người liên quan. Nghiêm túc trưng cầu ý kiến của những người có liên quan tới quyết định tại mỗi khu vực, mỗi quốc gia dựa trên kết quả của Báo cáo ĐMC. Ý kiến của cộng đồng dân cư ven sông cần phải là trung tâm của tất cả các quyết định cho dù có xây đập hay không.

Cam kết nghiên cứu và phát triển giải pháp năng lượng thay thế. Các giải pháp năng lượng bền vững thân thiện với môi trường, kinh tế và xã hội thực sự tồn tại. Do những nguy cơ nghiêm trọng gắn liền với con đập, quá trình lập kế hoạch cải cách năng lượng và đánh giá các giải pháp năng lượng tổng hợp là vô cùng cấp thiết cho các quốc gia trong khu vực sông Mê Kông. Bằng việc gắn liền với công nghệ năng lượng hiện đại, khuyến khích tăng hiệu quả sản xuất năng lượng và quản lý nhu cầu, nhu cầu sử dụng năng lượng của khu vực có thể được thỏa mãn và sông Mê Kông vẫn được bảo vệ, từ đó đảm bảo cho chúng ta vùng sông Mê Kông thịnh vượng, bền vững và an bình cho hiện tại và các thế hệ tương lai.

Tham khảo

Có thể tham khảo các tài liệu của ĐMC tại website www.mrc-mekong.org/ish/SEA.htm. Thông tin về các con đập tại dòng chính sông Mê Kông có tại website của Tổ chức Sông ngòi Quốc Tế: www.internationalrivers.org.

HÃY THAM GIA VỚI CHÚNG TÔI !

Để biết thêm thông tin, mời các bạn truy cập website của VRN: www.warecod.org.vn, Tổ chức Sông ngòi Quốc tế: www.internationalrivers.org và website đa ngôn ngữ www.savethemekong.org